

“Mümin kadınlara da söyle! Onlar da gözlerini harama karşı yumsunlar! Ferclerini korusunlar! Ziyetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar! Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar! Ziyetlerini kocaları, babaları, kayınbabaları...’dan başkalarının yanında açmasınlar.”

(Nur, 24/31)

G. KAYINBABALAR, KAYINVALİDELER VE ONLARIN AKRABALARI İLE ÂDÂB

Tüm insanlar, aynı kökten Âdem ile Havva’dan geldikleri için Dünya çatısı altında tek ailenin fertleri gibidirler. O sebeple biri diğerine uzak değildir. Özel olarak soy, evlilik ve millet/milliyet yakınlığı ise bu ailenin fertlerini birbirlerine daha da yaklaştırmakta ve soy kardeşliği, kan kardeşliği ve din kardeşliği adları altında “Tearuf” vazifesiyle yükümlü, özel yakınlarını “Görüp gözetmekle de memur” kılmaktadır. Zira Allah Teâlâ,

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir diğiden yarattık; birbirinizi tanıyasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Hiç şüphesiz, Allah katında en değerliniz, en fazla muttakî olanınızdır! Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.”¹ buyurmuş ve

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği ve yakınları görüp gözetmeyi emreder; aşırılığı, kötülüğü ve azgınlığı da yasaklar; düşünesiniz diye size öğüt verir.”² âyetiyle de en yakınından başlamak şartıyla akrabayı görüp gözetmeyi mü’minlere emretmiştir. Akrabalarımıza gelince:

¹ Bkz. Hucurat, 49/13.

² Nahl, 16/90.

Arapçada “Akraba”, lügat açısından zaman, yer ve soyca yakın olan anlamındadır. “Garib” kelimesinin “Akriba” şeklinde çoğuludur. Terimsel olarak ise, Müslüman bir kişinin din açısından kendilerine karşı sorumlu olduğu soy, evlilik ve emme yoluyla gerçekleşen yakınlık anlamındadır. Biz bu kavramı bu bahiste ikinci anlamında kullanacağız.

Dilimizde Galat-ı meşhure tabir edilen bir yanlışlık sebebiyle aslen çoğul olan akriba/akraba kelimesi sonuna bir “lar”takısı getirilerek tekrar çoğul yapılmış ve böyle kullanılmaktadır. Biz de bu yaygın kullanım sebebiyle meşhur olan hatayı bozmadan “Akrabalar” kelimesini aynen kullanmaya devam edeceğiz.

1. İslam’da Akrabalık

İslam’da akrabalık ya nesep ya sıhriyyet/evlilik veya süt emme yollarından birisiyle olur. Bu üç yoldan başka bir şekilde akrabalık söz konusu değildir.

a. Nesep/Soy Yoluyla Akrabalık,

Anne ve baba merkezde olmak şartıyla dedeler, nineler şeklinde atalara/ecdada doğru; evlatlar, torunlar şeklinde nesile doğru; amcalar, dayılar halalar, teyzeler ve yeğenler şeklinde de yanlara doğru uzar gider. Rasûl-i Ekrem (sav) Efendimiz, “*fe’l-ekrab, fe’l-ekrab...*”³ hadisiyle ilgi ve alakanın, diğer bir ifade ile, yakınlarını görüp gözetme sorumluluğunun –suya atılan bir cismin iç içe meydana getirdiği halkalar gibi- en yakın, ondan sonra gelen yakın, ondan sonra gelen... veya birinci halka, sonra ikinci halka sonra üçüncü, dördüncü... halka şeklinde başlayıp devam etmesi gerektiğini buyurmuştur.

b. Sıhriyyet/Evlenme Yoluyla Akrabalık

Evlilikten kaynaklanan akrabalık, İslam Dini açısından geçerli bir akitle evlenen eşlerin erkek ve hanımın babaları ve annelerinden başlamak üzere diğer yakınları bu kapsama girerler.

c. Süt Emme Yoluyla Akrabalık⁴

Bu yakınlık, süt emme çağındaki küçük bir bebeğin öz annesi değil de yabancı bir kadın tarafından “Doya doya 10 defa emzirilme-

³ Müslim, Birr, 2.

⁴ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخْوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمْ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخْوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ / “Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz...” (Nisa, 4/23)

si”⁵ sonucunda gerçekleşir. Bu sayıdan az emmelerde süt akrabalığı gerçekleşmez.

Bu şartlarda emziren kadın emzirdiği çocuğun “Sütannesi”, çocuk da onun “Sütevladı” ve emziren kadının çocukları ise emenin “Sütkardeşleri” olurlar. Artık yakınlık, mahremiyet ve sosyal ilişkilerin sınırları bakımından çocukla sütanne, öz anne ile çocuğu, süt-kardeşleri ile de öz kardeşleri arasındakinden farksız bir yakınlık içerisindedirler.

Nikâh bakımından süt emen, emzirenin nesline/çocuk ve torunlarına haramdır. Emen çocuk, emziren sütannesinin kendinden önce veya sonra doğmuş olmaları fark etmez, tüm çocuklarına, onların çocuklarına nikâh bakımından haramdır. Rasûl-i Ekrem (sav) Efendimiz buyurmuşlardır ki, “*Nesep yoluyla evlenmeleri haram kılınanlar, süt emme yoluyla da haram kılınmışlardır.*”⁶ Süt emme yoluyla akrabalar arası görev sorumluluklar, özellikle emen ve emziren arasında da cari/geçerlidir.

Bizim bu başlık altında üzerinde duracağımız asıl konu ikinci derecedeki sıhriyet, yani evlilikten kaynaklanan akrabalar ve onlarla ilişkilerde âdâb olacaktır.

2. Evlilik Bağının Getirdiği Yükümlülükler

Evlilik yoluyla akrabalıkta asıl olan anneler ve babalardır. Bizim kültürümüzdeki adlandırmaya göre, kocanın anne ve babası hanımının kayınbabası ve kayınvalidesidir, kadının babası ve annesi de kocasının kayınbabası ve kayınvalidesi olur. Erkek karşı tarafın damadı hanımı da ebeveyninin gelinidir.

a. Damatların Âdâbı

a1. Kayınbabalar ve Kayınvalidelerle Âdâb

Nur suresinin 31. Ayetinde açıklanmıştır.⁷ Erkeğin anne ve babası, mahremiyetler de dahil yakınlık ve sosyal ilişkiler bakımından erkeğe ne ise hanımına da öyledir. Hanımının anne ve babası da mahremiyetler de dahil yakınlık ve sosyal ilişkiler bakımından erke-

⁵ Müslim, Rada', 25.

⁶ Buhârî, Şehadet, 7; Müslim, Rada', 1.

⁷ “Mümin kadınlar *ziynetlerini* (fercleri hariç tüm bedenlerini) sadece kocaları, babaları, kayınbabaları, oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, sağ ellerinin malik olduğu kimseler; güdülmeye muhtaç olup cinsellik yönünden de kadınlara ihtiyacı kalmamış olan yaşlılar ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocukların yanında açabilirler...” (Nur, 24/31)

ğe ne ise hanımına da öyledir. Türk İslam kültüründe “Ana ata dörtür” sözü bunu ifade eder.

Allah Teâlâ şu âyet-i kerimesinde, kayınbabaların gelinlerine öz babaları, gelinlerinin de kayınbabalarına, mahremiyet konusunda, öz kızları gibi olduğunu söylemektedir:

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ

“Mümin kadınlar (...) zinetlerini (dizkapağı ile göbek arası/ferc-leri hariç tüm bedenlerini) sadece kocaları, babaları, kayınbabaları, öz oğulları, üvey oğulları...’nın yanında açabilirler.”⁸

Erkek için de hanımının annesi ve babası kendi öz annesi ve babası gibidir. Karşı cinstekilerin birbirleriyle nikâhları haramdır. Annelere ve babalara saygı, sevgi, şefkat, merhamet ve onların ihtiyaçlarını karşılamak hususunda gelin ve damatlar da yükümlüdürler. Şu kadar var ki, anne ve babalara yaşlılıkları döneminde bakmak söz konusu olduğu zaman hususiyetle erkek evlat bu konuda vazifelidir:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ

“Rabb’in, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi ve anne ve babalarınıza iyilik etmenizi emretti. Onlardan biri veya her ikisi birden senin yanında ihtiyarlık çağına ererlerse sakın ha, onlara ‘öf’ bile deme...”⁹ âyeti bunu söylemektedir. İslam’daki aile sistemi, miras hukuku ve sorumluluk bilinci de bunu gerektirmektedir. Onların olmadığı yerler ve durumlarda ise, kızları ve gelinleri en yakın durumunda olan anneleri ve babalarını görüp gözetirler.

İslami aile sisteminde aile çatısı altında karı-koca bir bütündür. Görevler ve sorumluluklar, ancak birbirlerini gönülden desteklemek ve yardımlaşmak suretiyle yerine getirilebilir. Hiçbir hanım kocasına, “Onlar senin annen ve babandır”, deyip üzerindeki sorumluluğu atamaz. Hiçbir koca da, aynı şekilde hanımına, “Onlar senin annen ve babandır, beni ilgilendirmez.” diyemez. Yukarıda da değinilmişti, Yüce Mevla’mızın “Sıla-i rahim”¹⁰ ve “Akrabayı görüp gözetme” emri

⁸ Bkz. Nur, 24/31.

⁹ İsra, 17/23.

¹⁰ وَالَّذِينَ يَبُلُغُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ . وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا وَالَّذِينَ يَبُلُغُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ . وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا Rablerinin davetine icabet eden müminler “Allah’a verdikleri sözü tam olarak yerine getirir ve anlaşmalarını bozmazlar. On-

sebebiyle hanım kocasının anne ve babası hakkında, koca da hanımın anne ve babası hakkında, bigane kalamaz! Özellikle yaşlılıkları sebebiyle evladının bakımına muhtaç iseler.

Günümüzde, esefle söyleyelim ki, insanlık vasfının icaplarına, akrabalık ilişkisinin kutsiyetine, Allah ve Rasûlünün açık, seçik emir ve yasaklarına, dinimizin büyüklere saygı ve ilgi konusundaki son derece güzel teşviklerine rağmen Müslüman ailelerde gelin hanımlar(!) kocalarına: “*Ben senin annene ve babana bakmak zorunda değilim!*”, “*Ben senin anneni ve babanı istemiyorum!*”, “*Ya annen ya da ben!*” gibi aşırı, insanlığın kabul etmeyeceği, İslam’da asla yeri olmayan, Rahman ve Rahim olan Allah’ın kesinlikle gazap edeceği sözlerle kocalarını son derece müşkül durumlara sokmaktadırlar. Özellikle de bir kadın çocuğunu emzirmek zorunda değilmiş; koca sütanesi kiralayıp çocuğunu emzirtmek mecburiyetindeymiş!¹¹ şeklinde manası bilgisizce çarpıtılan ayetlerle; peygamber kendi söküğünü kendisi dikermiş, evi kendisi süpürmüş, keçileri kendisi sağarmış... gibi sıhhati meşkur rivayetlerle aile içerisinde farklı bir kadın

lar, Allah’ın gözetilmesini emrettiği sıla-i rahmi gözetirler, Rab’lerini sayar ve hesabın en kötüsünden de korkarlar. Onlar, Rab’lerinin rızasını gözeterek sabrederler; namazı ikame eder, kendilerine verdiklerimizden de gizli ve aşikâr olarak muhtaçlara harcarlar. Onlar kötülüğü iyilikle karşılarlar! Ahiret yurdu, işte bunlar içindir.” (Bkz. Ra’d, 13/19-24)

وَالَّذِينَ يُتَّقُونَ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ
 “Söz verdikten sonra Allah’a verdikleri sözde durmayanlar, Allah’ın gözetilmesini emrettiği sıla-i rahmi ihmal edenler ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlar, işte onlara da lânet olsun! Ahiret yurduunun en kötüsü de onlar içindir.” (Ra’d, 13/25)

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُبْرِئَ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا

“Boşanmış anneler, süt emzirme süresini tamamlamak isteyen babalar için çocuklarını tam iki yıl emzirebilirler. Bu süre içerisinde annelerin, yiyecek ve giyeceklerini, örfe uygun olarak, sağlamak çocuğun sahibine/babaya düşer! Şu da var ki herkes, ancak gücünün yettiği kadarıyla yükümlü tutulur!...” (Bakara, 2/233) Bakara suresinin 224-242 arası ayetlerinden oluşan pasajda boşama ve usullerinden bahsedilmektedir. Bu ayetteki “el-*validât*”tan maksat ise, üçüncü talak ile boşanmış ve eşi ile artık hiçbir ilişkisi kalmamış olan annelerdir. Kur’an’a mana verirken pasaj/konu bütünlüğü göz ardı edilmemesi gerekirken bu âyeti ve hükmünü bağlamından koparıp genel mana verenler, şu dört sebepten ötürü büyük hata içerisindeyler: 1. Boşanmamış ailelerde çocuğun babaya aidiyeti söz konusu değildir; zira çocuk her ikisinin çocuğudur! Kur’an’da, evlilik hayatı devam ediyorken çocuğun babaya ait olduğunu söyleyen hiçbir ayet bulunmamaktadır. 2. Evlilik hayatı devam eden anneler için böyle bir hükme gerek yoktur; onlar analığın gereği zaten çocuklarını emzirirler. 3. Emzirme süresince annenin yeme, içme, giyim, kuşam ihtiyaçları, “er-*rical*”den olması (Bkz. Nisa, 4/34) sebebiyle kocası tarafından karşılanmak durumundadır. Buraya şart olarak getirilmesi de gerekmezdi! 4. Ayetin sonunda babaya hitapla, “...Örfe göre vermeniz gerekeni teslim ettikten sonra çocuğunuzu sütanne kiralayıp emzirtmek istemenizde size bir günah yoktur.” cümlesi de bu kanaati doğrulamaktadır... Bağlamına dikkat etmeden âyeti müstakil olarak ele alıp da buna göre bir takım karı koca arası ilişkileri, aile hayatı modelleri belirleyenler ve bunu da dine yamayanlar kesinlikle affedilmeyecek derecede büyük hata içerisindeyler.

imajı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Aynı gerekçelerle yaşlı ve bakıma muhtaç da olsalar, kadının kayınbabasına ve kayınvalidesine bakmakla yükümlü olmadığı safsatmaları da kocaları ebeveynleri ile karıları arasında zor durumda bırakmaktadır. Cemiyetimizde artık sıkça görülmeye başlayan bu tip tartışmalar boşanmaya gerekçe oluşturduğu gibi pek çok oğul da, karısının emri(!) ile annesini veya babasını yahut ikisini birden ya hiç ilgilenmeyip kendi hallerine veya huzur evlerine terk edebilmektedir!

“Huzurevleri...” Son derece sahte bir tabir! Lafzındaki mana ile içerisinde barındırdıklarının halet-i ruhiyesi hiçbir zaman birbirini doğrulamamaktadır. Hani derler ya:

*Dışından baktım yeşil bir türbe,
İçine girdim, tövbe Allahım, tövbe...*

Çünkü “Huzurevleri” adı verilen mekânlar, tüm refah ve mutluluk ortamına rağmen, terk edilmişlik duygusuyla kalpleri kırık, evlat ve torun hasretiyle gönülleri dağlı, başka çıkış yolları olmadığı için dünyaya küskün olan bir kısım melül ve mahzun insanların kalmak zorunda oldukları modern hapishanelerdir. Oysa anne ve babaların huzuru, ancak en büyüğünden en küçüğüne kadar tüm aile fertlerinin şefkat, sevgi, saygı ve merhamet duygularıyla birlikte karışıp kaynaştıkları asıl yuvalarında olur.

Düşünmek lazım... Allah’a ve ahiret gününe iman etmiş bir evlat, karısının emri ile annesini ve babasını nasıl oralara terk edebilir. Eşini sen seçtin, ana-babanı Rabbin seçti. Kimi kime tercih ediyorsun?; bunları anlamak gerçekten mümkün değildir!

Kaldı ki, Yüce Allah’ın: “*Rabb’in, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi ve anne ve babalarınıza iyilik etmenizi emretti. Onlardan biri veya her ikisi birden senin yanında ihtiyarlık çağına ererlerse sakın ha, onlara ‘öf’ bile deme, onları kızdırıp azarlama da; onlara en iyi sözü söyle! Merhametinden ötürü üzerlerine tevazu kanatlarını ger ve onlar için şöyle dua et: “Rabb’im, onlar küçükken beni şefkatle ve merhametle büyüttükleri gibi, Sen de onlara merhamet et.”*¹² mealindeki açık emrine rağmen, bir koca hanımının emrine uyararak onlara “öf!...” derse veya gönüllerine kıracak olursa yahut kendisine muhtaç oldukları halde kapı dışarı ederse, bilsin ki onun ilahı Allah değil karısı olmuş olur! Çünkü Âlemlerin Rabbi Allah’ın apaçık emri ile kulun emri karşı karşıya gelir ve -can emniyeti gibi zaruri bir durum

¹² İsra, 17/23, 24.

olmaksızın¹³- kişi kulun emrini seçerse, o ilahı ikilemiş sayılır ve kesinlikle müşriktir. “*Hâlik’a (Yaratan’a) isyan olan yerde kula itaat caiz değildir.*” Emreden kişi Hz. Peygamber bile olsa!¹⁴

Eşini bu hallere sokan Müslüman(!) bir kadının, Allah’ın yanındaki ve ahiretteki durumunun nice olacağını da varsın kendisi düşünsün!

a2. Huysuz Kayınvalidelerle Âdâb

Allah Teâlâ, kendisine ibadetten sonra anne ve babaya iyiliği emretmiştir.¹⁵ Bu demektir ki, kayınbabalar ve kayınvalideler de dâhil tüm anneleri ve babaları incitmemek, üzerlerine rahmet ve şefkat kanatlarını gerip onlara gönüllerini hoş edecek tatlı ve güzel sözler söylemek evlâdın; evladı durumunda olan gelin ve damatların, Allah’a ibadetten sonra yükümlü oldukları en önemli görevidir. Özellikle ihtiyarlık çağlarında ve bakıma muhtaç oldukları hâl ve durumlarda onlara hizmet etmek, daha hassas ve daha kibar davranmak ve haklarında Allah’a dua etmek gerekmektedir.

Şunu da belirtelim ki, anne ve babalara ihsanın sınırı yoktur; ancak itaat konusu sınırsız değildir. Yani tüm annelere ve babalara, hatta peygamberler de dâhil kula itaat, ancak akl-ı selimin mâkul gördüğü, dinin de onayladığı “Ma’ruf” şartına bağlıdır. Yani bu şarta aykırı olarak hiç kimseye itaat edilmez.¹⁶ O hâlde, Allah’ın kanunlarına aykırı olan yasalara, törelere, geleneklere, âdetlere uymayı beklemeye kimin hakkı olabilir ki! Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Allah’a isyan olan konuda itaat yoktur; itaat ancak maruftadır.”¹⁷ O

¹³ “Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri kendilerine velî edinmesinler! Kim bunu yaparsa, bilsin ki o, Allah’tan hiçbir şey üzerinde değildir! Ancak, nefsini onlardan sakınması hâli hariç...” (Al-i İmran, 3/28, 30) Bu ayette istisna edilen, *ikrah* hâlidir. *İkrah*, bir kişinin, tehdit altında hoşlanmadığı bir şeyi yapmaya zorlanması; başka bir ifade ile insanın karakteri ya da dini açısından hoşlanmadığı bir şeyi yapmak için baskı altına alınıp zorlanması sebebiyle daha zararlı olanı ortadan kaldırmak için istemediği şeyi yapması demektir. (Cürcanî, *Tarifât*, s. 33) Dostluk gösterisinde bulunulmadığı takdirde, zarar ve şer vaki olacaksa, muhtemel bir şerden korunmak amacıyla kalben olmamakla birlikte zahirde dost görünmenin veya inkar etmenin bir günahı yoktur: *مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْرَهٍ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ* “Kalbi iman ile dopdolu olarak inkâr zorlanan kişiler hariç, kim iman ettikten sonra göğsünü küfre açarak Allah’ı inkâr ederse, Allah’tan onlara büyük bir öfke ve büyük de bir azap vardır.” (Nahl, 16/106.)

¹⁴ Bkz. M. Zeki Duman, *Beyanu’l-Hak*, III/264-266.

¹⁵ Bkz. Lokman, 31/14; Ahkaf, 46/15.

¹⁶ Bkz. Mümtahine, 60/12.

¹⁷ “Eğer anne ve baban, hakkında hiçbir bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için seninle mücadele edecek olurlarsa, sakın onlara itaat etme! Dünya hayatında onlarla ilişkisini öfke göre düzenle ve bana yönelen kimselere uy; zira sonuçta dönüşünüz banadır, yapmakta olduklarınızı size ben haber vereceğim.” (Lokman, 31/15)

(cc), kendi kaprisleri yüzünden örfe aykırı arzu ve isteklerde bulunan büyüklerine itaat etmediği için hiç kimseyi sorgulayacak değildir! Buna rağmen kayınbabalar veya kayınvalideler bu şartlara aykırı talepler ve beklentiler içeresinde iseler, onlara itaatsizlik sebebiyle evlat Allah katında sorgulanmayacaktır. Çünkü siz ma'ruf çerçevesinde; yani akl-ı selimin makul gördüğü Din'in de onayladığı konularda ve biçimde size düşeni yaptıktan sonra, onların sizden istedikleri gayr-ı meşru veya münker olan şeyleri istemeleri doğru olmadığı gibi sizin de onların o isteklerine uymanız gerekmez. Böylesi durumda Aziz ve Celil olan Allah'ın tavsiyesi şudur: “*Rabb'iniz sizin içinizde olanı çok iyi bilmektedir! Eğer siz salih olursanız, O kendisine yönelenleri çok bağışlayıcıdır.*”¹⁸

Kur'an-ı Kerim'de *salih* kelimesi “*Uygun*” anlamındadır; yani bir şey akl-ı selime uygun, realiteye uygun ve Allah'ın rızasına uygunsa, ona *salih* denir. Bu şey söz ise *salih söz*, iş ise *salih iş*, davranış ise *salih davranış* adını alır. Akl-ı selime, realiteye ve Allah'ın rızasına uygun davranan kişi erkekse *salih mü'min*, kadınsa *salih kadın* unvanını hak eder.

Bu demektir ki, ey gelin hanımlar ve damat efendiler! Eğer siz, kayınbabalarınız ve kayınvalideleriniz karşısında *salih mü'minler* iseniz; akl-ı selime, realiteye ve Allah'ın rızasına uygun davranıyorsanız, artık onların sizin hakkınızdaki menfi düşünceleri, şikâyetleri ve söylenmeleri hiç önemli değildir. Çünkü en sonunda sizi hesaba çekecek olan, sizi sizden daha iyi bilen Yüce Rabbinizdir.

a3. Kayınbiraderler ve Baldızlarla Âdâb

Yine kültürümüzdeki adlandırmaya göre, kocanın erkek kardeşi hanımının kayınbiraderi, hanımının erkek kardeşi de kocasının kayınbiraderidir. Kocanın kız kardeşi hanımının görümcesi, hanımının kız kardeşi de kocasının baldızıdır.

Kayınbiraderler, gelinler için namahrem, yani evlenmeleri haram olmayanlar katagorisine girdikleri için yabancı erkek hükmündedirler. Baldızlar da, “*İki kız kardeşi bir arada nikahlama*”nın haram olması¹⁹ sebebiyle eniştesiyle evlenemez; fakat kız kardeşi ölür veya boşanırsa baldızıyla evlenmek caiz olur. İşte bu sebeple kayınbiraderler ve baldızlar mahremiyet ve sosyal ilişkiler açısından öz kardeş hükmünde değildirler. Sosyal ilişkiler de ona göre olmalıdır.

¹⁸ İsrâ, 17/25.

¹⁹ Nisa, 4/23.

Rasûl-i Ekrem (sav) Efendimize sormuşlar: “Ya Rasûlallah! Kayınbiraderler/hamv hakkında ne buyurursunuz?” O da “el-hamv el-mevt!” cevabını vermiştir.

Ravi diyor ki, Rasûlullah (sav) bu sözü biraz da öfkeli bir biçimde söyledi ve “Kayınbiraderler erkek değil mi/ölü müdürler?” dedi.

Bir başkası da bu hadisi şöyle değerlendirmiştir: Rasûl-i Ekrem (sav) Efendimiz “el-hamv el-mevt!” sözünü, “Kayınbiraderler ölümdür?”, yani yakınlık sebebiyle sakınmaya, çekinmeye gerek duyulmaz; ancak hiç beklenilmeyen bir ahlaksızlık vuku bulduğu zaman da ölümden daha beter bir hadisedir.

Baldızlarla ilgili sosyal ilişkiler hakkında Rasûlullah’ın (sav) şu hadisini nakletmek zannederiz kâfi gelecektir:

Hz. Âişe’nin naklettiğine göre, bir gün Hz. Peygamber eve geldiğinde baldızı Esmâ’yı, tenini gösterecek derecede ince bir elbise içerisinde gördü. Allah’ın elçisi, ondan yüzünü çevirdi ve: “Esmâ, kadınlar bülûğ çağına erdikten (9-12 arası yaş) sonra, şurası ve şurası hariç, diğer yerlerini örtmelidirler; git, örtün de gel!” buyurdu ve abdest alırken yüzün yıkanması gereken yerini ve bileklerden itibaren ellelerini işaret etti.²⁰

b. Kayınbabalar ve Kayınvalidelerin Damatlar ve Gelinleri İle Âdâbı

Rasûl-i Ekrem (sav) Efendimiz buyurmuşlardır ki, “Büyüklerimizin hakkını verip gereken saygıyı göstermeyen, küçüklerimizi sevip merhamet etmeyenler bizden değildir!”²¹

Büyük aile tipinde kayınbabalar-gelinler, gelinler-kayınvalideler arasındaki ilişki İslam’da, başta büyük-küçük, yani saygı ve sevgi ilişkisine girer. Kayınbabalar ve kayınvalideler gelinlerini ve damatlarını sevecekler, gelinler ve damatlar da kayınbabalarını ve kayınvalidelerine hürmette kusur etmemeye gayret gösterecekler. Asıl olan budur. Ancak tabii olarak kusursuz, hatasız insan olmaz! O takdirde her iki taraf da birbirinin ayıbını ellerinden geldiğince örtmeye ve hoş görülmesi olmaya çalışacaklar. Kim olursa olsun, birinin ayıbını araştırmak, ortaya çıkarmak/tecessüs, sorun haline getirmek-helalleşmediği sürece- Allah’ın affetmeyeceği günahlardandır:

²⁰ Ebû Dâvûd, Libas, 34: Taberî, Camiü’l-Beyan, XX/93; Kurtubî, el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’an, XII/229.

²¹ Tirmizî, Birr, 15.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ

“Ey iman edenler! Zandan çok sakının! Çünkü zannın bir kısmı günahtır! Birbirinizin açığını araştırmayın ve kiminiz kiminizi arkasından çekiştirmesin! Herhangi biriniz ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi! Bak, bundan tiksindiniz! O hâlde Allah’a karşı gelmekten sakının! Muhakkak ki Allah tövbeleri çok kabul eden, çok merhametlidir.”²²

Bu âyet-i kerime, bilhassa aile içi ilişkiler hakkında çok önemli mesajlar içerdiği için kavramlarıyla birlikte açıklamakta yarar görüyorum.

Zann/önyargı, görülen bir belirtiyeye, işarete istinaden insanda meydana gelen ilk izlenimin adıdır. Bu intiba/izlenim gerçek de olabilir yanılısma da olur; her iki ihtimal de mümkündür. O sebeple “Zan, gerçeği ifade etmez!”²³ Eğer, delil sağlam olursa, zan bilgiye dönüşür; zayıf olursa tevehhüm/kuruntu adını alır. Bazen de zan, kendisinde asla şüphe bulunmayan kesin bilgi anlamına da gelir. Ayrıca zan, aksi de muhtemel olmakla birlikte racih inanca delâlet için kullanılır.²⁴

Zan iki kısımdır: “Hüsn-i zan”, “Sû-i zan”. *Hüsn-i zan*, sahibini iyilik ve hayra yönlendiren, teşvik eden; *sû-i zan* ise, kişi hakkında kötülük ve şerri düşündüren tahminden ibarettir. Mü’minin mü’mindeki hakkı, elinde kesin bir delil yoksa mutlaka *hüsn-i zanda* bulunmaktır; hatta denir ki, bir kişinin mü’min kardeşi hakkında 99 tane *sû-i zanna*, bir tane de *hüsn-i zanna* sebep bulunsa yine de *sû-i zanda* bulunamaz!

İsm, helâl olmayana yapmak, manasına gelen *esime - ye’semü* fiilinden olup sahibini suça götüren ve cezaya müstahak kılan günah anlamındadır.

Bilinmelidir ki *zan/önyargı*, kesin bilgi olmadığında, iftira olma ihtimali de vardır!²⁵ Zannın ardından gıybet, dedi kodu ve şahsı çekiştirme gelir ki, bunların hepsi de din açısından yasak, ahlâk açısından ise, insanı küçültücü çirkin davranışlardır. Hakkında kesin bilgi olmayan konuda mü’minler için esas olan *hüsn-i zan*, imanın

²² Hucurat, 49/12.

²³ Yunus, 10/36.

²⁴ Bkz. Rağıb, *Müfredat*, ‘ZNN’ mad.; Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, IX/84.

²⁵ Bkz. Nur, 24/11-20.

gereği sayılmıştır.²⁶ Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ bir Müslümanın kanını, namusunu ve hakkında sû-i zanda bulunmayı haram kılmıştır.”²⁷

Tecessüs, mahiyetini kavramak için bir şeye gözünü dikip iyice bakmak, incelemek; tanımak için eliyle dokunup yoklamak; iş ve durumları araştırmak, peşine düşüp koğuşturmak demektir. Türkçemizde *casus*, sır niteliğindeki bilgileri gizliden gizliye araştırıp derleyen kişidir. Ayetteki *tecessüs*, birini toplum içerisinde mahcup etmek ve aşağılamak amacıyla ayıbını araştırıp açığa çıkarmaktır. Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Müslümanların görülüp bilinmesini istemedikleri hâl ve keyfiyetlerini araştırmayın! Kim bir Müslümanın gizli kalmasını ve bilinmemesini istediği bir ayıbını ya da kusurunu araştırır, yayarsa, Allah da evinin içinde bile olsa, onun ayıbını ortaya koyar ve onu âlemlere rezil eder.”²⁸ O hâlde kişi, kendisini ilgilendirmeyen şeyin peşine düşmemelidir. Çünkü: “Hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyin ardına düşme! Zira kulak, göz ve kalp; bunların hepsi ondan sorumludurlar!”²⁹

Gıybet, bir insanın ardından, hoşlanmayacağı şekilde konuşmak, çekiştirmek demektir. Bir sahabî: “Ya Rasûlallah, konuştuğumuz şey onda varsa?” dediğinde Rasûlullah (sav): “Konuştuğunuz şey onda varsa gıybettir, yoksa iftira olur!” cevabını verdi.³⁰

Allah Teâlâ, bir mü’mini ardından çekiştirmeyi, onun ölmüş hâldeyken etini yemekle bir görmüştür! Hz. Âişe, kuması Safiye’nin boyunun kısalığından söz edince, Rasûlullah (sav) dedi ki: “Âişe! Öyle bir söz ettin ki şayet bir katresi denize düşse, mutlaka denizi bulandırır!” Kadı el-Beydâvî naklettiği bu hadisi şöyle açıklamıştır: Kendisini iyi bir insan olarak tanıyan ya da hiç tanımayanların yanında bir mü’minin kusurlarından, hem de onu küçük düşürücü bir biçimde bahsedildiğinde, o sözler dinleyen kişide kanaat değişikliğine sebep olur; iyi bir insan olarak tanıdığı kişi, yavaş yavaş onun gözünde küçülmeğe başlar! Tıpkı güneşin karşısında erimekte olan kartopu gibi, gıybeti devam ettikçe, sanki parça parça etleri koparılıp çiğneniyormuş gibi, manevî kişiliği ve değeri de azar azar eritilip yok edilmiş olur.”³¹

²⁶ Bkz. Nur, 24/12.

²⁷ Zemahşerî, *Keşşaf*, III/567.

²⁸ İbn Kesir, *Tefsir*, VII/352.

²⁹ İsrâ, 17/36.

³⁰ Bkz. Ahmed, *Müsned*, 2/230.

³¹ Bkz. Beydâvî, *Tefsir*, II/410.

Kişinin arkasından, ancak şu dört konuşma gıybetten sayılmaz:

- 1- Kötü nitelikleriyle şöhret bulmuş kimselerden, yeri gelince söz etmek,
- 2- Birine zarar verme teşebbüsünde olan zararlı birinin zararından şahsı sakındırmak,
- 3- Suçluyu merciine şikayet etmek,
- 4- Evlenmek gibi önemli bir maksatla sorulduğunda, sorulan hakkında doğruyu söylemek.

O halde kayınbabalar-gelinler, gelinler-kayınvalideler birbirleri hakkında *sû-i zanda* bulunmayacak, ayıplarını araştırmayacak, gıybetlerini etmeyecek, hep affedici ve hoşgörülü olacak, ellerinden geldiğince kusurlarını örtmeye çalışacaklar. Her mü'min bunlarla yükümlüdür. Öyle zannediyoruz ki, gelin-kaynana geçimsizliğinin başat sebeplerinden biri bu ayetlerdeki yasaklara uymamalarıdır. *Sû-i zan, tecessüs, ayıbını yüzüne vurma, gıybet, birbirini affetmeme* gibi sebepler onları dinden de uzaklaştırmakta ve fasık adını kendilerine kazandırmaktadır. Oysa *“İman şerefiyle müşerref olduktan sonra bir de fasık adını almak ne kadar kötü bir şeydir!”*³²

b1. Kayınbabalar ve Kayınvalideler Gençlerin İşlerine Fazla Müdahil Olmamalı

Büyükler küçüklere hakkı ve sabrı tavsiye etmelidirler, hayat tecrübelerini, zaman zaman, uygun bir dille anlatmalıdırlar; ama onların şahısları ve görevleri ile ilgili işlerine da fazla karışmamalıdırlar. Onlar da, daha önce kendilerinin yaptıkları gibi, yeni bir yuva kurmuşlardır. Onların da kurdukları aile yuvası ve çocukları hakkında elbette kendi düşünceleri olacaktır. Çünkü yuvalarından ve çocuklarından birinci derecede kendileri mesuldürler. Fakat evlat da anne ve babalarının hayat tecrübelerinden yararlanmalıdır. Önemli işlerini, kararlarını, seyahatlerini onlarla paylaşıp istişare etmeyi ihmal etmemelidirler. En azından gönüllerini hoşnut etmek için onlarla konuşmalıdırlar. Aksi halde bir tarafa itilmişlik psikolojisinden kurtulamazlar!

Bu konuyu daha fazla uzatmak istemiyoruz. Her konuda olduğu gibi bunda da bizler için “Numune-i imtisal” olan Rasûl-i Ekrem (sav) Efendimizden bir “Kız Babası Peygamber” bir de “Kayınbaba

³² Hucurat, 49/11.

Peygamber” olarak birer örnek vermek suretiyle konuyu tamamlamak istiyorum.

2. Baba ve Kayınbaba Hz. Peygamber'den Üç Örnek Davranış

“Baba Peygamber”

Buyrun, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma evlendikleri gün evlerine gittikten sonra Baba Peygamberin şu örnek davranışını birlikte izleyelim!

Damadı Ali'ye diyor ki: *“Ben gelinceye kadar hiçbir şey konuşma!”* Ali (ra) şöyle anlatıyor: *“Ben evin bir tarafına oturdum, Fâtıma da başka bir tarafına oturdu bekliyoruz... Nihayet Nebi (sav) geldi ve: ‘Ya Ali, elini ver bana! Fâtıma sen de bana elini ver!’ dedi ve ikimizin elini tuttu...”*

Şu Baba Peygambere bakınız! Hayâ ile dopdolu kızına ilk planda nasıl muamele ediyor; kızı ile damadının ellerini alıyor, birbirleri ile buluşturuyor ve ilk korku ve heyecanlarını böylece yok ediyor. Bütün bunları güven duygusu ile yapıyor.

Ve: *“Allah’ım! Fâtıma benim kızım ve en çok sevdiğim insandır... Allah’ım! Ali de benim kardeşimdir...”*

Bakınız kızının kocasını nasıl niteliyor.

“O da benim en çok sevdiğim insandır. Allah’ım onlar için bu evliliği mübarek kıl ve onlara hayırlı et ve aralarını hayır ile birleştir.” dedikten sonra:

“Ali! Elini Fâtıma’nın başı üzerine koy ve benim söylediklerimi sen de birlikte söyle!” dedi:

“Allah’ım! Şüphesiz ben senden onun iyiliğini ve onun için hayır olacak şeyleri istiyorum. Onun şerrinden ve onun için şer olacak şeylerden de sana sığınıyorum.”

“Yâ Ali, yâ Fâtıma! Şimdi de ayağa kalkın ve ikişer rekat namaz kılın!” buyurdu. Sonra Nebi (sav) odadan çıktı ve kapının yanında şöyle dedi: *“İkinizi de Allah’a emanet ediyor ve Allah’ı size vekil kılıyorum.”*³³

Rasûl-i Ekrem (sav) Efendimiz, belki de Hz. Ali'nin babası hayatta olmadığı için damadının evine gitmiş ve hem kızına hem damadına böyle bir “Babalık” yapmıştır. Aynı “Babalığı” erkeğin babası da yapabilir; hatta onun yapması daha evladır.

³³ Amr Halid, *Cennet Evlerimizde*, s. 47, Terc. Prof. Dr. Mehmet Zeki Duman, Ankara, 2015.

“Kayınbaba Peygamber”

Hız. Ali ile Hız. Fâtıma, evlendikleri gün Ali'nin imkânlarına göre, Rasûlullah'ın evine uzak bir semte yerleştiler.

Sahabeden Harise b. Numan zengin bir adamdı. Mescidin hemen yakınında büyük bir arsası vardı. Bundan önce o arsadan bir parçasını zevceleri ile otursun diye Nebi'ye vermişti.

Bir gün Harise b. Numan Nebi'ye geldi ve dedi ki: “Yâ Rasûlallah! Muhakkak ki sen Fâtıma'ya yakın olmayı çok arzu edersin zira herkes senin Fâtıma'yı nasıl sevdiğini bilmektedir.”

Nebi (sav): “Evet, ama yâ Harise, biz de sana çok yük olmaya başladık...” dedi.

Harise: “Ya Rasûlallah! Bana bırakacağın şeyi, benden alacağın şeyden daha çok severim; şu arazi senindir.” dedi.

Nebi (sav) Harise'ye: “Ama önce Ali'ye sor?” dedi. Daha sonra Ali'nin olumlu cevabı üzerine oraya taşındılar. Çünkü tüm Medine halkı Nebi'nin Fâtıma'yı ne kadar çok sevdiğini biliyordu.³⁴

Gelin, tüm kayınvalidelerin ve kayınbabaların örnek almaları gereken bu davranışı birlikte tahlil edelim.

Rasûlullah (sav), Harise gelip o teklifi yapıncaya kadar, damadına, benim evime yakın bir semte yerleşeceksin, şartını koşmadı.

O bir büyük olarak, hatta “Allah'ın elçisi” makamını kullanarak, damadına: “Gel buraya ev yap! Kızım benden uzak olmasın.” da demiyor.

Veya;

Kızına gidip: “Sizin için böyle bir imkan var; Ali'ye söyle de gel-sin oraya ev yap-sın.” da demiyor.

Veya;

Damadına ve kızına: “Sizin için böyle bir imkan doğdu; gelip oraya ev yapar mısınız?” da demiyor.

Ya ne diyor? “Ama önce Ali'ye sor?” diyor.

Kendi arzusunu ön plana çıkarmıyor... Kızım Fâtıma'ya sor da demiyor... “Ama önce Ali'ye sor?”...

³⁴ A.g.e., s. 49.

Çünkü Ali, artık bir aile reisidir. Karar mevkiinde olan Ali'dir. Evini bir yerden diğerine taşıma kararı aile reisine aittir. O sebeple Ali karar vermeden Fâtıma da kayınbabası da kendi başlarına karar veremezlerdi.³⁵ Hz. Ali bir aile reisi olarak hanımı Hz. Fâtıma ile istişare edebilir; ama en nihayetinde karar ona aittir.

Birlikte düşünelim ve insafla cevap verelim: Tüm kayınbabalar ve kayınvalideler, eğer şu muhterem kayınbabayı örnek almaz da ya kendi hissiyatlarına uyarak, bizzat kendileri, damatlarına yer gösterir ve isteklerine mecbur ederlerse veya kızları üzerinden baskı yapacak olurlarsa o ailede, aile reisinde onur diye bir şey kalır mı?

“Bir Büyük Olarak Hz. Peygamber”

Rasûlullah'ın (sav) şu güzel davranışını da burada nakletmek istiyorum:

Bir gün “Kayınbaba Peygamber” damadının evine geldi. Kızı Fâtıma'yı evde yalnız görünce:

“Ali nerede?” dedi.

Fâtıma: “Ali bana kızdı, evi terkedip gitti.” cevabını verdi.

Nebi (sav) karı-koca arasında bir anlaşmazlık olduğunu anladı ve sahabeden birilerine: “Bana Ali'yi bulup getirin!” dedi. O sahabe, “Ali mescitte uyuyor.” deyince Nebi (sav) işini bırakıp kızının kocasını bulmaya gitti.

Görünüşe göre Hz Ali, mizacındaki asabiliğin şiddetinden dolayı mescitte topraklara belenmiş halde uyuyordu.

Nebi (sav) ona: “Kalk ey Ebâ Türap! Kalk ey Ebâ Türab! (toprağın babası)” diyerek üzerine toprak atıp uyandırdı. Sonra da yüzüne bakıp gülümseyerek: “Ali, haydi biz evimize dönelim” dedi.

Düşün ki, ona çekişmelerinin sebebini sormuyor. “Neden kızımı üzdün? demiyor. Sadece “Ali, haydi kalk evimize dönelim” diyor...

³⁵ “Allah'ın birbirlerinden üstün yaratması ve kendi mallarından harcamaları sebebiyle kocalar, ailede kadınlara yöneticidirler. Saliha kadınlar, gönülden itaat eden ve kocalarının olmadığı yerde, Allah'ın koruduklarını koruyan kadınlardır...” (Nisa, 5/35).